

Kholmamatov Bekhruzбек Shakir o'gli

Faculty of Industrial Engineering and Management

23-63 group students,

Tashkent Institute of Chemical

Technology

Email: behruzkhalmamatov8380@gmail.com

Phone: +998881788380

ORCID: 0009-0007-3404-9960

Scientific Supervisor: Kh.M. Azimova (PhD), TCTI, Acting Associate Professor

UDC 338.2

TCTI

Azimova Khurshida Mirsamadovna

E-mail: hurshidazimova@gmail.

Increasing the country's export potential in the development of a sustainable economy, international standards ISO 9001.

This article analyzes the importance of implementing the ISO 9001 standard in Uzbekistan's food industry and its impact on export processes. The ISO 9001 certification is one of the key documents ensuring product quality in the international market. The article examines the level of compliance with this standard among Uzbek food manufacturers, the certification process, and existing challenges. Additionally, it discusses the limitations on export opportunities for companies that do not meet ISO 9001 requirements, especially in the context of Uzbekistan's accession to the World Trade Organization (WTO) in 2026.

Keywords: ISO 9001, food export, international standards, certification, WTO, product quality, Uzbekistan, export restrictions, international market, food industry.

Kirish

Zamonaviy global iqtisodiy muhitda mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini ta'minlash va barqaror o'sishni qo'lga kiritish ko'p jihatdan xalqaro standartlarga integratsiyalashuv darajasiga bog'liqdir. Ayniqsa, eksport

salohiyatini faollashtirish va xorijiy bozorlar ishonchini qozonish uchun korxonalar tomonidan ilg'or sifat menejmenti tizimlarini joriy etish muhim omilga aylanmoqda.

Xususan, ISO 9001 xalqaro sifat standarti ayniqsa oziq-ovqat sanoatida mahsulotlarning xavfsizligi, izchil sifati va iste'molchiga yetkazilish jarayonlarining shaffofligini kafolatlovchi samarali vosita sifatida e'tirof etiladi. Ushbu standartni amaliyotga tatbiq etgan ishlab chiqaruvchilar nafaqat ichki nazorat tizimlarini takomillashtiradi, balki global savdo tizimida ishonchli hamkor maqomini egallaydi.

Maqolada O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan oziq-ovqat sanoatiga ixtisoslashgan korxonalar misolida, xalqaro sifat standartlariga o'tishning eksport hajmiga va raqobatbardoshlikka qanday ta'sir ko'rsatgani chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot barqaror iqtisodiy taraqqiyot sari olib boruvchi muhim mexanizmlardan biri sifatida sifat menejmenti tizimlarining strategik ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

TADQIQOT METOLOGIYASI

Tadqiqotimizning asosiy obyekti sifatida O'zbekistonning yirik oziq-ovqat ishlab chiqaruvchisi – N-Medov MCHJ kompaniyasi tanlandi. Tadqiqotda ushbu kompaniyaning ISO 9001 va ISO 22000 sifat menejmenti tizimlariga o'tishdan keyingi eksport ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlar o'rganiladi.

Metodologiyaning asosiy maqsadi N-Medov kompaniyasining eksport hajmi, sof foyda va foyda o'zgarishlarini yillik kesimda tahlil qilishdir. Tadqiqotda 2019-2024 yillar orasidagi ma'lumotlar asosida eksport ko'rsatkichlaridagi o'sish sur'atlari o'rganiladi va bu o'sishning ISO 9001 va ISO 22000 sertifikatlarini qabul qilish bilan bog'liqligi aniqlanadi.

Tadqiqotda kvantitativ tahlil usulidan foydalangan holda, har bir yildagi eksport hajmi va sof foyda o'zgarishi taqqoslanadi. Shu bilan birga, kompaniyaning global bozordagi raqobatbardoshlik darajasi va sertifikatlar olishdan keyin yuzaga kelgan ijobiy o'zgarishlar yoritiladi

TAHLIL VA NATIJALAR

Xalqaro standartlar, jumladan, ISO 9001 va ISO 22000 sertifikatlari, O'zbekiston iqtisodiyotining mustahkamlanishi va global savdo tizimida muvaffaqiyatli o'z o'rnini egallashi uchun muhim omil hisoblanadi. Ushbu

sertifikatlarga ega bo'lgan tashkilotlar nafaqat ichki bozorga, balki xalqaro miqyosda ham o'z mahsulotlarini ishonchli va sifatli sifatida taqdim eta olishadi. O'zbekistonning Jahon Savdo Tashkilotiga (WTO) qo'shilishi, ushbu standartlarga rioya qiladigan korxonalar uchun yangi imkoniyatlar ochadi va shu orqali mamlakatning global savdodagi mavqeini yanada mustahkamlashga imkon beradi. ISO 9001 va ISO 22000 kabi xalqaro sertifikatlarni joriy qilish, O'zbekistonning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirib, ishlab chiqaruvchi kompaniyalar uchun global bozorlarni kengaytirishning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Bu tadqiqotda, **N-Medov** kompaniyasi tadqiqot obyekti sifatida tanlandi. N-Medov, asosan, oziq-ovqat sanoatida faoliyat yuritadi va o'zining yuqori sifatli mahsulotlari bilan tanilgan. 2023-yilning 10-iyulida kompaniya **ISO 9001** sifat menejmenti va **ISO 22000** oziq-ovqat xavfsizligi tizimiga mos keladigan sertifikatlarni qabul qildi. Ushbu sertifikatlar ega bo'lish, kompaniyaning ichki jarayonlarini yanada samarali va sifatli qilishga, shuningdek, xalqaro savdo bozorlarida raqobatbardoshligini oshirishga imkon berdi.

Jadvalda (1-jadval) ko'rsatilgan eksport hajmi va sof foyda o'zgarishlari, aynan 2023-yildan so'ng ISO sertifikatlarining ta'siri natijasida yuzaga kelgan o'sish tendentsiyasini aks ettiradi. Kompaniya ISO 9001 va ISO 22000 sertifikatlarini qo'lga kiritganidan keyin eksport hajmi keskin oshdi, bu esa mahsulotlarning sifatini va xavfsizligini oshirishga qaratilgan yaxshilanishlarni aks ettiradi. Jadvalda ko'rsatilgan ko'rsatkichlar orqali, N-Medov kompaniyasining xalqaro bozorda o'sishni qanday amalga oshirganini va yillik sof foyda va eksport hajmidagi o'zgarishlarni kuzatib borish mumkin.

1-jadval: N-Medov kompaniyasining eksport hajmi va sof foyda ko'rsatkichlari (2020-2024)¹

Yil	Mahsulotlar	Eksport Hajmi (Tonna)	Sof Foyda (Ming \$)	Yilga Nisbatan Sof	Foyda O'zgarish (%)
-----	-------------	--------------------------	------------------------	--------------------------	---------------------------

¹ Jadvaldagi statistika shaxsan N-Medov kompaniyasi tamonidan olingan va bu ma'lumotlar internet tarmoqlarida topilmaydi.

				Foyda (Ming \$)	
2020	Bal, Qand, Shakar, Choy, Yog'	500	600	150	+33.3%
2021	Bal, Qand, Shakar, Choy, Yog'	650	850	250	+41.7%
2022	Bal, Qand, Shakar, Choy, Yog'	750	1100	250	+29.4%
2023	Bal, Qand, Shakar, Choy, Yog'	1000	1500	400	+36.4%
2024	Bal, Qand, Shakar, Choy, Yog'	1500	2,3	800	+53.3%

Tadqiqot gipotezasi

Tahlil natijalariga tayansak, 2020–2024 yillar kesimida olingan ma'lumotlar N-Medov kompaniyasining eksport ko'rsatkichlarida izchil va barqaror o'sish tendensiyasini aks ettirmoqda. 2020 yilda eksport hajmi 500 tonnani tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2021 yilda 30 foizga oshib, 650 tonnaga yetgan. Shu bilan birga, sof foyda 41,7 foizga ko'tarilgan. 2022 yilda esa eksport hajmi yana 15 foizga, sof foyda esa 29,4 foizga o'sgan.

Kompaniya uchun tub burilish nuqtasi 2023 yil bo'lib, aynan shu yili ISO 9001 va ISO 22000 xalqaro standartlari joriy etilgan. Natijada, eksport hajmi bir yil ichida 33,3 foizga, sof foyda esa 36,4 foizga oshgan. 2024 yilda esa bu ko'rsatkichlar yanada keskin o'sib, eksport hajmi 50 foizga, sof foyda esa 53,3 foizga yetgan.

Bu statistik dinamikani tahlil qilgan holda quyidagi gipotezani ilgari surish mumkin:

"N-Medov kompaniyasining ISO 9001 va ISO 22000 standartlariga moslashuvi eksport salohiyati va sof moliyaviy natijalarning izchil o'sishini ta'minladi. Ayniqsa, xalqaro sertifikatlash kompaniyani global bozorda yanada ishonchli va sifatli yetkazib beruvchi sifatida tanitdi, bu esa eksport hajmining 2023–2024 yillarda 100 foizga yaqin o'sishiga sabab bo'ldi."

Mazkur gipoteza shuni ko'rsatadiki, xalqaro standartlarni joriy etish – bu oddiy sertifikat emas, balki eksport faoliyatini yangi bosqichga olib chiqadigan strategik qarordir. Bu esa, nafaqat kompaniya darajasida, balki milliy iqtisodiyot uchun ham barqaror rivojlanish omili bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari

Ushbu tadqiqot orqali N-Medov kompaniyasining eksport faoliyati misolida xalqaro sifat standartlari – xususan, ISO 9001 va ISO 22000 tizimlariga moslashuvning amaliy samarasini tahlil qilish imkoniyati yaratildi. Olingan natijalar, shubhasiz, ijobiy bo'lib, xalqaro sertifikatlash kompaniya eksport salohiyatiga bevosita va kuchli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi.

Kompaniyaning ISO standartlariga moslashuvi uni nafaqat yangi bozorlarga olib chiqdi, balki xorijiy xaridorlar orasida ishonch va sifatga bo'lgan e'tiborni mustahkamladi. Natijada, eksport hajmi va sof foyda yildan-yilga sezilarli sur'atda oshib bordi. Ayniqsa, sertifikat qabul qilinganidan keyingi davrda eksport o'sishi 50 foizgacha yetgani bu strategik qarorning to'g'ri tanlov bo'lganini isbotlaydi.

Mazkur holat asosida umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, O'zbekiston korxonalari xalqaro standartlarga moslashuvni cho'zmasdan, bugunoq ustuvor vazifa sifatida belgilashlari zarur. Chunki bu nafaqat mahsulot sifatining oshishi va eksportdagi raqobatbardoshlikni kuchaytiradi, balki O'zbekiston iqtisodiyotining umumiy barqarorligi uchun ham muhim omil hisoblanadi.

Bundan tashqari, 2026 yilda mamlakatimiz Jahon Savdo Tashkilotiga (WTO) a'zo bo'lishi kutilayotganini inobatga olsak, xalqaro standartlarga javob bera olmagan korxonalar global bozor talablariga bardosh bera olmaslik xavfi ostida qolib ketadi.

Yangi sharoitlarda esa sifat, xavfsizlik va boshqaruv tizimlari bo'yicha sertifikatlash mavjudligi mahsulot eksportining asosiy yo'l yo'rig'i bo'lib qoladi.

Demakki, xalqaro standartlar – bu zamonaviy ishlab chiqarish uchun ortiqcha emas, balki zarurat. Ular korxonani kuchliroq, raqobatbardoshroq va barqarorroq qiladi. Shu bois, mahalliy ishlab chiqaruvchilar bugun nafaqat ichki bozor uchun, balki ertangi global bozordagi ishtiroki uchun ham javobgarlikni his qilgan holda, xalqaro talablar sari qat'iyat bilan yo'l olishi lozim.

Takliflar

1. Global bozorda raqobat kuchayayotgan hozirgi davrda, milliy ishlab chiqaruvchilar oldida xalqaro standartlarga moslashish zaruriyati dolzarb masalaga aylangan. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston korxonalari uchun quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqilishi mumkin: **Sertifikatlash jarayoniga subsidiya ajratish**

Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun xalqaro sertifikatlar olishda zarur bo'lgan moliyaviy xarajatlar ko'pincha to'siqqa aylanadi. Shu sababli davlat tomonidan ushbu jarayonga subsidiya ajratish, kreditlarni imtiyozli shartlarda taqdim etish mexanizmlari joriy etilishi lozim.

2. **Mahalliy konsultatsion markazlar tashkil etish**

Har bir viloyatda xalqaro standartlarga moslashish bo'yicha mahalliy ekspertlar jamoasini shakllantirish va ularni amaliy ko'mak beruvchi markazlarga aylantirish zarur. Bu markazlar korxonalarga texnik yordam, hujjat tayyorlash, auditga tayyorgarlik va sifat tizimini joriy etish bo'yicha amaliy xizmatlar ko'rsatadi.

3. **Iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish**

ISO standartlariga ega korxonalar uchun soliq imtiyozlari, tender va eksportda ustuvorlik berish kabi rag'batlantirish choralari kuchaytirish, boshqa subyektlarni ham ushbu yo'nalishga jalb etishga xizmat qiladi.

4. **Tajribali korxonalar bilan hamkorlik platformalari yaratish**

N-Medov kabi sertifikatlangan korxonalar ishtirokida seminar, amaliyot va tajriba almashish platformalarini tashkil etish orqali yangi korxonalarga real

yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish mumkin. Tajriba orqali o‘rgatish ko‘p hollarda nazariy tavsiyalardan samaraliroq bo‘ladi.

5. Sifat madaniyatini targ‘ib qilish

Korxona darajasida sifatga bo‘lgan yondashuvni shunchaki sertifikat olishdan iborat emas, balki butun ishlab chiqarish madaniyatining asosi sifatida qarash odatini shakllantirish lozim. Bu esa doimiy o‘zgarish, takomillashuv va raqobatbardoshlikni ta‘minlovchi muhim omildir.

Yuqoridagi takliflar amalga oshirilgan taqdirda, O‘zbekistondagi korxonalar xalqaro standartlar sari nafaqat tezroq harakatlanadi, balki bu jarayon ularning ichki tizimini ham zamonaviylashtiradi. Aynan shu yo‘l orqali mamlakatimiz 2026 yilda Jahon Savdo Tashkilotiga to‘laonli a‘zo bo‘lishga tayyor holatda kirib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLA:

1. Yusupov, A., & Karimov, B. (2020). *The Impact of ISO 9001 Certification on the Export Performance of Enterprises in Uzbekistan*. Journal of International Business and Economics, 15(3), 112-130.
2. BMTning Xalqaro Savdo Markazi (ITC) – Oziq-ovqat mahsulotlari va eksport bozorlaridagi tahlillar, shuningdek, eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha resurslar. <https://www.intracen.org>
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo‘mitasi (Stat.uz) – O‘zbekiston iqtisodiyoti, sanoat tarmoqlari va eksport faoliyati haqida ma'lumotlar. <https://stat.uz>
4. O‘zstandart (O‘zbekiston Standartlashtirish, Metrologiya va Sertifikatlashtirish Agentligi) – ISO 9001 standartlari va boshqa xalqaro sertifikatlash tizimlari bo‘yicha ma'lumotlar. <https://www.standart.uz>
5. Oziq-ovqat xavfsizligi va sifat menejmenti tizimlari bo‘yicha O‘quv Markazi (ISO 22000) – Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda ISO

standartlari, shuningdek, eksportni oshirish bo'yicha metodlar.

<https://www.iso.org>

6. Global Trade Information Services (GTIS) – Xalqaro savdo statistikasi, shu jumladan, oziq-ovqat mahsulotlarining eksporti va tahlil.

<https://www.gtis.com>